

POROZUMIENIE O OCHRONIE POPULACJI EUROPEJSKICH NIETOPERZY (EUROBATS)

Raport z realizacji postanowień Porozumienia w Polsce w 2011 roku

A. Informacje ogólne

Strona:	Rzeczpospolita Polska
Data sporządzenia Raportu:	kwiecień 2012
Okres sprawozdawczy:	styczeń – grudzień 2011
Właściwy organ sprawozdający:	Ministerstwo Środowiska

B. Status populacji nietoperzy na terytorium strony

1. Podstawowe informacje o składzie rodzimej fauny nietoperzy

Do tej pory potwierdzono stałe występowanie w Polsce 21 gatunków nietoperzy. 20 z nich należy do rodziny mroczkowatych, a jeden (podkowiec mały *Rhinolophus hipposideros*) do podkowcowatych.

Dodatkowo, sporadycznie odnotowywano nietoperze należące do 4 dalszych gatunków: podkowca dużego *R. ferrumequinum*, karlika Kuhla *Pipistrellus kuhlii*, nocka ostrousznego *Myotis oxygnathus* (dawniej klasyfikowanego jako *M. blythii*), oraz borowca olbrzymiego *Nyctalus lasiopterus*. Do tej pory nie ma dowodów na rozmnażanie się tych czterech gatunków w Polsce.

2. Status i trendy

Raport na temat stanu ochrony siedlisk przyrodniczych i gatunków, objętych załącznikami I, II, IV i V Dyrektywy Siedliskowej stanowiący część raportu z wdrażania tej dyrektywy, opracowany w 2007 roku i przesłany Komisji Europejskiej, wykazał, że prawie połowa gatunków nietoperzy występujących w Polsce (9 gatunków) jest we właściwym stanie ochrony. Są to następujące gatunki:

Karlik drobny *Pipistrellus pygmaeus*

Karlik malutki *Pipistrellus pipistrellus*

Karlik większy *Pipistrellus nathusii*

Nocek rudy *Myotis daubentonii*

Nocek Brandta *Myotis brandti*

Nocek Nattera *Myotis natteri*

Gacek brunatny *Plecotus auritus*

Mroczek późny *Eptesicus serotinus*, z tymże nie jest znany jego stan w regionie biogeograficznym kontynentalnym

Nocek wąsatek *Myotis mystacinus*

W latach 2006-2011, w ramach zadania p.t. „Monitoring gatunków i siedlisk przyrodniczych ze szczególnym uwzględnieniem specjalnych obszarów ochrony siedlisk Natura 2000”, zleconego przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, pracami monitoringowymi objęto 6 gatunków nietoperzy, głównie w zakresie schronień zimowych i letnich, w tym 4 gatunki w roku 2011 r.

- Podkowiec mały *Rhinolophus hipposideros* – Monitoring ograniczony był do schronień letnich. Wyniki monitoringu tych schronień w regionie biogeograficznym alpejskim wskazują na niezadowalający stan ochrony gatunku – U1 (z uwagi na spadek liczebności nietoperzy w znacznej części schronień), natomiast wyniki monitoringu schronień w regionie kontynentalnym sugerują stan właściwy (FV).
- Nocek Bechsteina *Myotis bechsteinii* – (monitorowany w 2011 r.) Monitoring prowadzono w zakresie schronień zimowych i żerowisk. Wyniki monitoringu w schronieniach zimowych wskazują na stan niezadowalający U1 z uwagi na stan siedlisk i perspektywy zachowania (stan samej zimującej populacji wydaje się właściwy). Monitoring żerowisk miał zbyt mały zakres, co nie pozwala na wyciąganie wniosków w skali regionu biogeograficznego.
- Nocek duży *Myotis myotis* - (monitorowany w 2007 i 2008 r.) Monitoring prowadzono w zakresie schronień zimowych i letnich. Na badanych zimowiskach w regionie kontynentalnym stan ochrony gatunku oceniono generalnie jako właściwy (FV) z uwagi zarówno na stabilną (a nawet wzrastającą w niektórych przypadkach) liczebność, a także właściwy stan siedlisk. W przypadku schronień letnich w regionie ALP stan ochrony gatunku na większości z nich oceniono jako niewłaściwy (U1), o czym zdecydował głównie stan populacji (spadek w porównaniu do wcześniejszych posiadanych danych). W przypadku regionu kontynentalnego stan gatunku na stanowiskach był oceniony nieco lepiej, więcej niż połowa schronień na FV.

- Nocek łydkowłosy *Myotis dasycneme* – (monitorowany w 2011 r.) Monitoring prowadzono w zakresie schronień zimowych i letnich. Wyniki monitoringu samych schronień zimowych w regionie kontynentalnym wskazują na stan niezadowalający z tendencją do pogarszania się (U1↓), o czym decydują oceny stanu siedlisk i perspektyw zachowania. Natomiast nie obserwuje się tendencji spadkowych w wielkości całej zimującej populacji. W zakresie schronień letnich, stan gatunku należy określić jako nieznaną (XX) z uwagi na słabe ich rozpoznanie w kraju. Wyniki monitoringu dwóch znanych schronień kolonii rozrodczych gatunku wskazywałyby na stan zły.
- Nocek orzęsiony *Myotis emarginatus* (monitorowany w 2009 r.) - Monitoring prowadzono tylko w zakresie schronień letnich. Wyniki monitoringu kilku stanowisk zdają się wskazywać na stan właściwy w obu regionach, należy jednak wyraźnie podkreślić, że zarówno występowanie tego gatunku w Polsce, jak i jego biologia nie są dobrze poznane.
- Mopek *Barbastella barbastellus* - (monitorowany w 2011 r.) Monitoring prowadzono w zakresie schronień zimowych i żerowisk. Wyniki monitoringu w schronieniach zimowych wskazują na stan niezadowalający U1, przede wszystkim z uwagi na możliwość pogorszenia się stanu gatunku w perspektywie kilku najbliższych lat (nie zaobserwowano natomiast spadku liczebności zimujących mopków). Monitoring żerowisk prowadzono na niewielkiej liczbie powierzchni, co nie pozwala na wyciąganie wniosków w skali regionu biogeograficznego.

Należy podkreślić, że monitoring liczebności zimujących nietoperzy prowadzi się od lat w stosunku do wszystkich gatunków nietoperzy zimujących w jaskiniach i innych schronieniach podziemnych, praktycznie wg tej samej metodyki. Monitoring ten prowadzony jest przez organizacje zrzeszone w Porozumieniu dla Ochrony Nietoperzy.

3. Środowisko i kryjówki

W ostatnich latach coraz częściej spotyka się wykorzystywanie przez borowce wielkie *Nyctalus noctula* w charakterze schronień szczelin i strychów budynków, w szczególności bloków mieszkalnych wznoszonych w technologii wielkopłytywowej. Jest to zjawisko występujące najczęściej w Polsce południowej i zachodniej, w okresie letnim (kolonie rozrodcze), ale również w okresie hibernacji.

W granicach Parku Narodowego „Bory Tucholskie” kolonie rozrodzce, jak również pojedyncze osobniki spotykane są przede wszystkim w sztucznych schronieniach (skrzynkach dla ptaków i nietoperzy), naturalnych dziuplach oraz budynkach (strychy, okiennice). Prowadzone co roku kontrole skrzynek dla nietoperzy potwierdzają ich bardzo wysokie zasiedlenie sięgające blisko 80 %, co świadczy o wciąż niedostatecznej licznie naturalnych schronień w warunkach jednowiekowych monokultur sosnowych Borów Tucholskich.

4. Lista zagrożeń

Ogólne zagrożenia dla nietoperzy są w Polsce podobne do tych charakterystycznych dla wielu krajów europejskich. Wśród nich największe znaczenie dla polskich nietoperzy mają: fragmentacja siedlisk, zmniejszanie się liczby odpowiednich schronień, rozwój energetyki wiatrowej a czasami także bezpośrednie zabijanie przez ludzi.

Ponadto w skali lokalnej zagrożenie stanowi też transport - w Kampinoskim Parku Narodowym odnotowywane są przypadki śmiertelne na drodze wojewódzkiej 579 przecinającej Park .

5. Zbieranie, analiza, interpretacja i upowszechnianie danych

Wzorem lat ubiegłych w parkach narodowych m.in. w Drawieńskim Parku Narodowym wykonano inwentaryzację nietoperzy. Spis było koordynowany przez Centrum Informacji Chiropterologicznej Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk.

Kampinoski Park Narodowy drugi rok realizował monitoring zimujących nietoperzy w nieużytkowanych przydomowych piwnicach ziemiankach, które adaptowano w ramach projektu, który zrealizowano dzięki dofinansowaniu NFOŚiGW oraz WFOŚiGW w Warszawie. Podsumowanie po sezonie zimowym ukazało się na stornie internetowej Parku.

W lutym 2011 roku odbyło się liczenie nietoperzy w Babiogórskim Parku Narodowym a w marcu 2011 roku w Suwalskim Parku Krajobrazowym .

Suwalski Park Krajobrazowy od kilku lat prowadzi badania nad nietoperzami Suwalszczyzny. Od 2007 roku liczba nietoperzy na Suwalszczyźnie wzrosła .

W Kampinoskim Parku Narodowym co roku prowadzi się liczenie nietoperzy latem w skrzynkach typu Stratmann (170 szt.; od 2008 r.) oraz zimą w piwnicach ziemiankach użytkowanych i nieużytkowanych (liczba zmienna od 140-180 szt.; od 2002 r.).

Ze środków NFOŚiGW sfinansowany został zakup dwóch detektorów ultradźwiękowych, które służyć będą badaniom nad aktywnością nietoperzy w Parku Narodowy Bory Tucholskie. W 2011 r. przeprowadzony został również monitoring zasiedlenia sztucznych schronień dla nietoperzy znajdujących się na terenie Parku (w sumie 385 budek różnych typów). Zasiedlenie sztucznych schronień wyniosło blisko 80 %.

C. Działania podjęte w celu wprowadzenia w życie artykułu III Porozumienia

6. Działania prawne na rzecz ochrony nietoperzy, z uwzględnieniem wprowadzania przepisów w życie.

Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska opracowała i umieściła na swoich stronach internetowych wytyczne w zakresie prognozowania oddziaływań na środowisko farm wiatrowych.

W Instrukcji Ochrony Lasu wprowadzonej jako Załącznik do Zarządzenia nr 53 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 21 listopada 2011 obowiązującym w jednostkach od dnia 1 stycznia 2012 r. zamieszczono obszerny rozdział o ochronie nietoperzy w lasach.

W latach 2009-2011 w ramach sporządzania projektu planu ochrony w Bieszczadzkim Parku Narodowym opracowano operat ochrony nietoperzy.

7. Ważne dla ochrony nietoperzy obszary i obiekty, które zostały zidentyfikowane i objęte ochroną, oraz zabiegi z zakresu ochrony czynnej zrealizowane na innych obszarach

Polskie Towarzystwo Przyjaciół Przyrody „pro Natura” od 1996 roku prowadzi *Program ochrony podkowca małego w Polsce*, którego celem jest zachowanie najcenniejszych stanowisk tego gatunku w naszym kraju. Program realizowany jest poprzez szereg kompleksowych działań, które łączą ochronę zarówno stanowisk letnich, zimowych jak i środowiska życia podkowca.

Dotychczas w ramach Programu ok. 70 stanowisk podkowca zostało objętych różnymi działaniami ochronnymi, zabezpieczającymi i konserwacyjnymi, tj.:

- instalacja tabliczek z oznaczeniami wlotów i zaleceniami ochronnymi – ok. 60 schronień w budynkach,
- instalacja platform lub podestów na guano – 20 obiektów,

- remonty i wymiany pokryć dachowych – 23 obiekty,
- rekonstruowanie roślinnych ciągów komunikacyjnych – 8 obiektów,
- prace konserwacyjne – 9 obiektów,
- sprzątanie guana nietoperzy – około 50 obiektów,
- instalację krat lub innych zabezpieczeń w wejściach do podziemi – 19 obiektów.

Od 2011 Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych realizuje projekt Lasów Państwowych pt. *Ochrona różnorodności biologicznej na obszarach leśnych, w tym w ramach sieci Natura 2000 – promocja najlepszych praktyk* – w ramach tego projektu w fazie planowania projektu zidentyfikowano gatunki i siedliska w sumie w 10 obszarach tematycznych, które będą przedmiotem prace realizowanych w projekcie: w tym nietoperze. Dla tych gatunków i siedlisk zostaną opracowane podręczniki najlepszych praktyk oraz kompleksowe plany działań na rzecz skutecznej ochrony w lasach (mapy drogowe).

W ramach realizowanego przez Lasy Państwowe projektu *"Rekultywacja na cele przyrodnicze terenów zdegradowanych, popoligonowych i powojkowych zarządzanych przez PGL LP"* współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków Funduszu Spójności w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko zaplanowano także rekultywację niektórych obiektów powojkowych w celu przystosowania ich dla nietoperzy.

8. Działania mające na celu promowanie świadomości potrzeby ochrony nietoperzy

W sezonie zimowym ukazały się w prasie regionalnej i na stronach internetowych parków narodowych jak również Regionalnych Dyrekcji Ochrony Środowiska informacje o możliwości napotkania zimujących nietoperzy wraz z apelami o ich nie niepokojenie.

Park Narodowy Bory Tucholskie zorganizował wykład pt. *„Ptaki i nietoperze –skrzydlaci mieszkańcy Parku Narodowego Bory Tucholskie”*.

W ramach projektu *„Ochrona podkowca małego w Polsce”* realizowanego przez Polskie Towarzystwo Przyjaciół Przyrody - Pro-Natura wykonywane są zadania mające na celu promocję i popularyzację ochrony nietoperzy.

Na stronach internetowych niektórych parków narodowych publikowane są informacje na temat zamieszkujących ich teren nietoperzy.

9. Odpowiedzialne ciała, które zgodnie z Artykułem III ust. 5 Porozumienia zostały wyznaczone w celu doradzania przy zarządzaniu i ochronie nietoperzy

Państwowa Rada Ochrony Przyrody (ul. Wawelska 52/54, 00-922 Warszawa)

oraz

Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska (ul. Wawelska 52/54, 00-922 Warszawa)

10. Inne działania w ochronie nietoperzy

W ramach bieżących prac z zakresu ochrony lasu realizowanych w nadleśnictwach na terenie lasów państwowych wywieszane są specjalistyczne budki dla nietoperzy

Stowarzyszenie Miłośników Suwalskiego Parku Krajobrazowego „Kraina Hańczy” wyremontowało kilkanaście piwniczek i rozwiesiło 50 budek dla nietoperzy.

Muzeum Przyrodnicze w Ciężkowicach w województwie małopolskim uzyskało środki z Unii Europejskiej na projekt obejmujący budowę budek dla nietoperzy jak również na prace badawcze i monitoring dotyczący nietoperzy.

W dniu 27 września 2011 roku w Kaszubskim Parku Krajobrazowym zawieszono 35 budek dla nietoperzy.

Ponadto w Drawieńskim Parku Narodowym zabezpieczono uszkodzone miejsca hibernacji.

Od czerwca do lipca 2011 r. a Parku Narodowym „Bory Tucholskie” wywieszono 148 trocinobetonowych schronów dla nietoperzy zakupionych ze środków NFOŚiGW.

Trwa realizacja projektu „*Ochrona podkowca małego w Polsce*” realizowanego przez Polskie Towarzystwo Przyjaciół Przyrody Pro-Natura. Czas trwania projektu zaplanowano na okres 30 czerwca 2009 r. – 31 maja 2013 r. Projekt realizowany jest w 5 południowych województwach (dolnośląskie, małopolskie, opolskie, śląskie, podkarpackie).

Projekt jest finansowany ze środków Funduszu Rozwoju Regionalnego i NFOŚiGW.

Głównymi zadaniami projektu są:

- zabezpieczanie schronisk zimowych nietoperzy (poprzez np. instalowanie krat przy wejściach do jaskiń),
- zabezpieczanie schronisk letnich nietoperzy (poprzez np. zabezpieczanie otworów wlotowych na strychach, usuwanie zalegającego guana, zaciemnianie),

- nasadzenie ciągów roślinności w celu rekonstrukcji zniszczonych trasy przelotu,
- inwentaryzacja i monitoring podkowca małego,
- promocja i popularyzacja ochrony nietoperzy.

11. Działalność badawcza

W roku 2011 wydano 15 zezwoleń na realizację czynności zakazanych w ramach prowadzonych prac badawczych nad nietoperzami, inwentaryzacji nietoperzy, w związku z budową lotniska, oceną oddziaływania farmy wiatrowej oraz dróg na nietoperze, ważnych maksymalnie do 31 grudnia 2015 r.

W 2011 r. zawnioskowano o oznakowanie nadajnikami telemetrycznymi w ramach badań naukowych maksymalnie 45 osobników nocka dużego (*Myotis myotis*) (w tym: 40 dorosłych samic), 4 dorosłych samic mopka (*Barbastella barbastellus*), do 3 dorosłych samic nocka łydkowłosego (*Myotis dasycneme*), do 3 dorosłych samic nocka Bechsteina (*Myotis bechsteinii*). Zawnioskowano także o zaobrączkowanie w ramach prac badawczych do 1000 osobników nietoperzy należących do następujących gatunków: nocek duży (*Myotis myotis*), nocek orzęsiony (*Myotis emarginatus*) i podkowiec mały (*Rhinolophus hipposideros*), w latach 2011 – 2013.

Ponadto Lasy Państwowe zleciły wykonanie pracy badawczej pod tytułem: „Dynamika wybranych gatunków zoocenozy na podstawie długoletnich obserwacji prowadzonych w Puszczy Białowieskiej”, której elementem jest monitoring nietoperzy w siedliskach leśnych Puszczy Białowieskiej.

12. Sposób uwzględnienia potencjalnego wpływu pestycydów na nietoperze i ich zasoby pokarmowe oraz wysiłki podjęte w celu zastąpienia środków konserwacji drewna silnie toksycznych dla nietoperzy

W roku 2011 nie podjęto specjalnych działań w tej dziedzinie.

D. Funkcjonowanie Porozumienia

13. Współpraca z innymi państwami leżącymi w zasięgu zainteresowań Porozumienia

W styczniu roku 2011 wzorem lat ubiegłych zorganizowano 10-te międzynarodowe liczenie

nietoperzy na obszarze Międzyrzeckiego Terenu Umocnionego w województwie Lubuskim w tzw. obszarze „Nietoperek” jednym z obszarów sieci Natura 2000 (PLH 080003), miejscu zimowania i rozrodu największej w Europie wielogatunkowej kolonii nietoperzy.

Polscy specjaliści wraz ze ekspertami z Czech, Niemiec, Wielkiej Brytanii, Belgii, Holandii, Litwy dokonali liczenia i identyfikacji zimujących nietoperzy.

Znaleziono 27 285 nietoperzy należących do 8 gatunków i jest to w porównaniu z ostatnim liczeniem, z 9 stycznia 2010 roku, wynik mniejszy o 3 770 osobników.

W latach 1985-2008 na obszarze „Nietoperka” obserwowano statystycznie istotny wzrost liczebności wielogatunkowej kolonii nietoperzy. Od 2008 do 2011 roku notowano spadek ilości nietoperzy.

Natomiast podczas 11-go liczenia w styczniu 2012 odnotowano ponowny wzrost liczebności nietoperzy o 8 000 sztuk i wynik ten jest zbliżony do maksymalnej ilości jaką odnotowano w roku 2008.

14. Działania podjęte w celu realizacji Rezolucji przyjętych przez Konferencje Stron

Resolution 6.5: Guidelines on Ethics for Research and Field Work Practices

Na stronach internetowych Porozumienia EURTOBATS zamieszczono polskie wytyczne pn. *Zasady Postępowania z Nietoperzami Podczas Kontroli Zimowych I Letnich Kryjówek - Rules of Conduct with Bats.*

Resolution 6.6: Guidelines for the Prevention, Detection and Control of Lethal Fungal Infections in Bats

W związku z potwierdzeniem wystąpienia w Polsce syndromu białych nosów, Ministerstwo Środowiska przekazało służbom ochrony przyrody jak również wybranym organizacjom chiropterologicznym i speleologicznym informacje o tym fakcie wraz z przetłumaczonym tekstem rezolucji 6.6 uchwalonej podczas ostatniego spotkania stron EUROBATS.

Resolution 6.8: Monitoring of Daily and Seasonal Movements of Bats

W punkcie 2 i 5 niniejszego raportu opisano działania związane z monitorowaniem nietoperzy w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska prowadzonego przez Generalny Inspektorat Ochrony Środowiska, jak również działania podejmowane przez Parki Narodowe.

Resolution 6.11: Wind Turbines and Bat Populations

Na stronach internetowych Porozumienia EUROBATS zamieszczono polską wstępną wersję „Wytycznych dla uwzględniania nietoperzy w inwestycjach wiatrowych”. Pod koniec roku

2011 Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska zamieściła oficjalne wytyczne na swoich stronach internetowych. Na stronach EUROBATS opublikowano polską wersję opracowania *“Ochrona i zagospodarowanie podziemnych siedlisk nietoperzy”*.